

Wanda Supa

Eduard Limonow i jego stosunek do władzy

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Rossica 1, 175-183

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WANDA SUPA
(Białystok)

EDUARD LIMONOW I JEGO STOSUNEK DO WŁADZY

Limonow należy do pisarzy rosyjskich z dość nietypową dla swoich czasów biografią. Urodzony w roku 1943 dorastał w czasach „odwilży chruszczowowskiej”, a jego młodość przypadła na „czasy zastoju”; ponieważ nie stosował się do obowiązujących w literaturze radzieckiej norm, nie mógł, podobnie jak wielu jego rówieśników zaliczanych do tzw. „zatrzymanego” albo „straconego” pokolenia, drukować swoich utworów, w najlepszym razie był skazany na samizdat. Nie był represjonowany za poglądy, a jego konflikty z władzą miały podłoże dość szczególne – pod koniec lat pięćdziesiątych i na początku sześćdziesiątych ich przyczyną była jego przynależność do grupy przestępczej, w latach siedemdziesiątych – skandale obyczajowe¹.

W 1974 r. Limonow wyemigrował do USA, gdzie po pewnym czasie znalazł się „na dnie życia” (stracił pracę, rzuciła go żona, musiał podejmować się pracy w różnych zawodach), ale w ciągu paru lat wygrał swoją walkę ze światem – opanował język angielski, a w roku 1979 wydał pierwszą swoją powieść *To ja – Edzio* (*Это я – Эдичка*), którą wkrótce przetłumaczono na kilkanaście języków i która przyniosła mu duży rozgłos. W USA wydał jeszcze zbiór wierszy i poematów *Rosyjskie* (*Русское*, 1979) oraz liryczny *Dziennik pechowca* (*Дневник неудачника*, 1982) prozą. Od 1983 r. zamieszkał we Francji, nauczył się języka francuskiego i szybko powiększył swój dorobek literacki, tak że mógł już utrzymywać się wyłącznie z literatury.

Do tej pory ukazały się, oprócz już wymienionych, następujące jego utwory: *Nastolatek Sawienko* (*Подросток Савенко*, 1983), *Młody niegodziwiec* (*Молодой негодяй*, 1986), które razem z wydaną później powieścią *Mieliśmy Wielką Epokę* (... *У нас была Великая Эпоха...*, 1989) tworzą tzw. trylogię charkowską, *Kat* (*Палач*, 1986), *Historia jego służby* (*История его службы*,

¹ Zob. np.: Э. Лимонов, *В этом был какой-то азарт. Интервью А. Малюгина*, „Юность” 1991, № 2, s. 36.

1992), *Śmierć współczesnych bohaterów* (*Смерть современных героев*, 1992), *Cudzoziemiec w okresie smuty* (*Иностранец в смутное время*, 1992) oraz zbiory opowiadań i esejów.

Gdy w dawnym ZSRR rozpoczęła się epoka „przebudowy” Limonow podjął energiczne starania o przywrócenie mu obywatelstwa radzieckiego i cel ten osiągnął pod koniec roku 1991. Od tego czasu często przyjeżdża do Rosji i angażuje się w wydarzenia polityczne, stara się być obecny wszędzie tam, gdzie dzieje się coś ważnego. Uprawia także publicystykę polityczną – komentował na gorąco wydarzenia w byłej Jugosławii, Mołdawii, Abchazji, na Krymie, manifestacje antyjelcynowskie w Moskwie itp. Przez pewien czas był związany z partią Żyrinowskiego. W Rosji również znalazły się wydawnictwa, które z niewielkim opóźnieniem w stosunku do innych emigrantów wydały jego utwory literackie i publicystyczne, swoje łamy udostępniło mu wiele gazet, np. „Sowietskaja Rossija”.

Zarówno twórczość literacka Limonowa, jak i jego poglądy polityczne wywołują wiele kontrowersji i biegunowo przeciwstawne oceny. Na przykład Aleksander Dondieu uważa go za pisarza poważnego i „poetę narodowego”² (*народный поэт*), Jarosław Mogutin – za najbardziej współczesnego i najbardziej zachodniego z pisarzy rosyjskich³, Aleksander Kazincew ocenia niektóre jego utwory (trylogia charkowska) wyżej niż dorobek Wasilija Aksionowa czy Władimira Wojnowicza⁴. Krytycy amerykańscy cenili go za to, że „zdmuchnął z literatury rosyjskiej pokrywającą ją »wiktoriańską pajęczynę«”. Inni z kolei widzą w nim tylko „pisarza seksualnego”, jeszcze inni – „demonia nieprzyzwoitości czy trywialności” (*демон пошлости*) i „małego biesa”⁵ literatury rosyjskiej.

Podobne rozbieżności towarzyszą próbom typologicznego zaszeregowania prozy Limonowa. Jedni badacze widzą w niej „brudny realizm”, inni – w związku z politycznymi poglądami pisarza – realizm socjalistyczny, co wydaje się zupełnie bezpodstawne ze względu na programową antynormatywność jego poetyki, jeszcze inni – postmodernizm. Zresztą i sam Limonow nie ułatwia krytykom zadania, gdyż w wywiadach określa się to jako modernista, to jako przedstawiciel „późnego socrealizmu”⁶. W tym przypadku rację częściowo mają wszyscy, gdyż niewątpliwie jego twórczość

² А. Донде, *Эдуард, Едик и Едичка...*, [в:] Э. Лимонов, *Палач*, Москва 1993, s. 303.

³ Я. Могутиев, *Воспоминания русского паика или авторитет бабдита в молодости*, [в:] Э. Лимонов, *У нас была Великая Эпоха*, Москва 1994, s. 167.

⁴ А. Казинцев, *Придворные диссиденты и „погибшее поколение”*, „Наш современник” 1991, № 3, s. 175.

⁵ Д. Лекух, *Метаморфозы мелкого беса. О „новой” гуманитарной прозе*, „Литературная газета” 1992, № 21, s. 4.

⁶ *Zob. wywiad przeprowadzony przez W. Jeroftiejewa, przytoczony przez J. Mogutina, Воспоминания русского паика...*, s. 181–182.

stanowi naturalistyczną odmianę realizmu, anektującą niektóre osiągnięcia rosyjskiej i światowej literatury awangardowej (symbolizm, futurizm, amerykański realizm XX w., autotematyzm); na stronich utworów Limonowa spotykamy dziesiątki nazwisk pisarzy i niekiedy trafne spostrzeżenia na temat twórczości cudzej.

Proza Limonowa jest niepodobna ani do oficjalnie uznawanych utworów radzieckich przede wszystkim dlatego, że neguje właściwy tym ostatnim zdogmatyzowany stosunek do świata oraz wypracowane przez nie schematy literackie, ani do rozrachunkowych utworów z tezą, jakie pisali np. Sołżenicyn czy Grossman, ponieważ broni (w sposób daleki od zdogmatyzowania czy schematyzacji) podstawowych zasad socjalizmu, rozumianych jako „prawdziwa demokracja”.

Większość z dotychczas opublikowanych powieści i opowiadań Limonowa (z wyjątkiem *Kata*) to autoprezentacyjna i autotematyczna odmiana prozy autobiograficznej, przedłużającej te tradycje realistyczne, które są ukierunkowane na mimetyczne ujmowanie procesów percepcji świata przez jednostkę i życia wewnętrznego człowieka. Mówiąc inaczej, Limonow własną osobę, biografię i doświadczenie życiowe traktuje jako najważniejszy temat swojej twórczości i w trakcie jego artykulacji z uporem próbuje zacierać granice pomiędzy rzeczywistością a sztuką. Z lektury jego utworów można odnieść wrażenie (oczywiście złudne), iż pisarz ten całkowicie rezygnuje z kategorii fikcyjności i ogranicza się do szczegółowego transponowania na język literacki zdarzeń, w których uczestniczył, enuncjonowania towarzyszących im własnych stanów uczuciowych, analizowania myśli, wartościowania przedstawianych faktów i prób wiązania ich z globalnymi problemami współczesnej cywilizacji.

Większość jego utworów cechuje luźna kompozycja z nieciągłą, złożoną z egzemplarycznie traktowanych epizodów fabułą. Dynamiczny czynnik świata przedstawionego, złożony z wydarzeń, mających uchodzić za autentyczne, uzupełniają dociekania intelektualne, fragmenty publicystyczne, wyznania liryczne, przy czym każdy element świata przedstawionego jest jednoznacznie zwaloryzowany z pozycji aktualnego światopoglądu autora realnego.

Limonow ostentacyjnie podkreśla prawdziwość i konkretność przedstawianych zjawisk, eksponuje chwyt mówienia otwartym tekstem. Wyróżnikiem tematycznym jego prozy jest m. in. zainteresowanie sprawami związanymi ze zjawiskiem płci, seksu, erotyki bliskiej pornografii, fizjologii ludzkiego ciała. Oczywiście, część czytelników musi szokować to, że nie istnieją dla niego w zasadzie żadne tematy wstydlive, żadne obszary ludzkich doznań niegodne literatury. Nie istnieje też dla niego zakazane, niecenzuralne słownictwo. Trzeba jednak podkreślić, że sprawy seksu nie wyczerpują problematyki jego utworów, przeciwnie, wiele uwagi poświęca on również

zagadnieniom społecznym, obyczajowym i kulturowym, próbując nadać im za dziejącą się na naszych oczach historią. Strona ludzkiej działalności związana z seksem traktowana jest przez niego jako sfera naturalnych potrzeb jednostki, nieodłączna od miłości i równie ważna jak potrzeba poszukiwania piękna i wielkich idei.

Literatura, rozumiana jako imperatyw pisania o wszystkim, co ważne i istotne, jest dla Limonowa narzędziem samopoznania i samorealizacji, elementem walki o to, „by świat go zauważył”⁷. Można powiedzieć, że znalazł on właściwą intonację dla swego widzenia świata, przejawiającą się (podobnie jak ongiś w wierszach futurystów) w poetyce ekspansywnej sugestii i proklamowania apodyktycznych sądów, w skrajnym nihilizmie w stosunku do uznawanych autorytetów, w żywiole polemiczności, negacji i dosadności. Realizuje on tę poetykę w stylu swobodnie mieszającym różne odmiany lirycznych wzruszeń z wulgarnością, w języku, w którym obok siebie występuje mowa neutralna i wykwintna, słownictwo żargonowe lub gwarowe, zlepy stylistyczne, zapożyczenia z języków obcych i leksyka paranormatywna, w tym kunsztowne metafory antyestetyczne, bazujące na wulgaryzmach czy zwrotach obscenicznych.

Trzeba podkreślić, że obsceniczność w jego prozie nie eliminuje myśli niebanalnych i trafnych, niekiedy odkrywczych spostrzeżeń na tak ważne tematy, jak psychiczna i intelektualna kondycja społeczeństw różnych krajów, przyczyny konfliktów międzynarodowych, organizacja społecznego porządku w krajach Wschodu i Zachodu, ocena historii, cechy mentalności narodowej, cechy ludzkiej natury, sytuacji jednostki w społeczeństwie, a zwłaszcza jej samotności itp. Z własnych egzystencjalnych doświadczeń, obserwacji i wiedzy książkowej wyprowadza on analizę rządzących światem mechanizmów, własną, często kontrowersyjną, ocenę historii i wizję przyszłości.

Leksyka nienormatywna traktowana jest przez Limonowa jako manifestowanie własnej przewagi nad światem i zarazem przejaw obyczajowego i językowego mimetyzmu⁸, przejaw obronionej przez naród radziecki swobody wyrażania własnych sądów i wymierzania słowem sprawiedliwości oraz nieświadomy bunt przeciw planowej „antreprezie mowy ludzkiej”⁹ czy narzucaniu semantyki radzieckiej „nowomowy”. Zazwyczaj włączana jest ona w nośny pod względem informacyjnym kontekst, w sąsiedztwo słów przystawalnych do konkretnej rzeczywistości i nacechowanych polemicznością w stosunku do oficjalnych nazw i ocen, propagandowych haseł (zarówno radzieckich, jak i amerykańskich) i obiegowych sądów.

⁷ Э. Лимонов, *Подросток Савенко*, Краснодар 1992, s. 87.

⁸ Э. Лимонов, *В этом был какой то азарт...*

⁹ A. Wat, *Mój wiek*, t. II, Warszawa 1990, s. 14.

Stosunek do różnych form władzy jest w pisarstwie Limonowa organiczną częścią jego stosunku do świata i przewija się przez większość jego utworów literackich i wypowiedzi publicystycznych. Jak już sygnalizowaliśmy, jego nastawienie do świata cechuje żywioł polemiczno-demaskatorski. Przejawia się on w nieuznawaniu żadnych autorytetów, nieuleganiu żadnym mitom czy dogmatom – przeciwnie, każdy mit bądź opinia poddawana jest w jego utworach wnikliwej wiwisekcji, podbudowanej przykładami z historii bądź odwołaniami do realnych faktów współczesności.

Bohater autobiograficznych utworów Limonowa, zaprojektowany jako tożsamy z osobą realnego pisarza, tylko we wczesnym dzieciństwie, u progu kształtowania się jego świadomości fascynował się otaczającym go w gruncie rzeczy ponurym światem, jaki stanowiło mieszkanie komunalne w bloku dla oficerów NKWD i kilka ulic zniszczonego podczas wojny Charkowa. Z jego utworu o wczesnym dzieciństwie, tj. z powieści *Mieliśmy Wielką Epokę*, emanuje zachwyty nad życiem we wszelkich jego przejawach. Zresztą, jak sugeruje tytuł utworu i potwierdzają późniejsze wypowiedzi publicystyczne, Limonow uważa, iż jego wczesne dzieciństwo (lata 1947–1950) przypadło na okres najwspanialszej w dziejach Rosji epoki, kiedy jego ojczyzna mogła się szczycić niedawnym wojennym zwycięstwem i międzynarodowym autorytetem.

Natomiast w *Nastolatku Sawienko* (w tytule zostało użyte prawdziwe nazwisko pisarza) i *W młodym niegodziwcu* stykamy się z bohaterem zbuntowanym totalnie przeciw autorytetowi „zhomosowietyzowanych” rodziców i w ogóle dorosłych, przeciwko autorytetowi zideologizowanej szkoły, milicji, „dyktatury proletariatu” i władzy państwowej. W sytuacji, gdy władza narzucała określone wartości, sposób myślenia i wzorce postępowania we wszystkich dziedzinach życia, wchodzący w dorosłe życie bohater instynktownie broni własnej indywidualności przed skolektywizowaniem i jako oazę wolności traktuje najpierw grupę przestępczą, a później podziemne stowarzyszenia artystyczne.

Z punktu widzenia nastolatków, robotnicy industrialnego Charkowa, oficjalnie uważani za „nowych radzieckich ludzi” postrzegani są jako ludzie zinfantylnizowani przez uciążliwy byt i zdegradowani moralnie – Edi-baby widzi, iż nienawidzą oni fabryk, w których pracują, kradną państwowe mienie, ożywiają się tylko w dniu wypłat. Taka polemiczna wobec literatury oficjalnej i radzieckiej ideologii koncepcja robotnika jest oczywiście zaprzeczeniem najważniejszych radzieckich ideałów i dowodem na fałszowanie sądów o rzeczywistości, ma natomiast dużo wspólnego z cechami „homo sovieticus”, w takim znaczeniu, jakie przypisali mu A. Zinowjew¹⁰

¹⁰ A. Zinowjew, *Homo sovieticus*, tłum. S. Deja, London 1984.

i M. Heller¹¹. W środowisku charkowskiej młodzieży z peryferyjnych dzielnic większym szacunkiem niż robotnicy cieszą się więc kryminaliści – ludzie wolni wewnętrznie, żyjący z fantazją¹². Edi-baby i jego koledzy ostentacyjnie interesują się tym, co nieradzieckie, zagraniczne – zachodnią muzyką, literaturą, modą, językami, stylem życia. Przypomnijmy, że ostrożnie sygnalizowała to zjawisko, będące jedną z oznak podziału radzieckiego społeczeństwa, „młoda proza” lat sześćdziesiątych. W *Nastolatku Sawienko* i *Młodym niegodziwcu* protest przeciw narzucanym regułom przejawia się nawet w stylu poruszania się, określanym jako „nieradziecki chód” (*несоветская походочка*).

Odzwierciedlając proces rozwoju swojego bohatera dorosły narrator-autor nie unika stawiania go w sytuacjach kompromitujących, eksponujących jego naiwność, głupotę czy podłość. Na przykład w pogardliwym stosunku młodocianego bohatera do władzy najwyższej ZSRR krytycyzm przybiera postać ekstremalną i zwulgaryzowaną:

Слушая по телевизору и разглядывая лица руководителей Украины и Советского Союза Эди-бэби удивлен, что они такие примитивные и говорят с таким деревенским акцентом... Почему Хрущов такой деревенский и выглядит как украинский боров? [...] Эди-бэби считает, что у власти в стране должна быть шпана. В Советском Союзе должна быть диктатура шпаны, а не пролетариата. Ведь шпана по праву куда более развитая, ловкая и умная, чем пролетариат¹³.

Tego rodzaju myśli ośmieszają bohatera, ale ośmieszają też, za pomocą niskich środków satyrycznych, to, czego one dotyczą, a więc władzę radziecką, a ponadto sygnalizują treści, przekładalne na język politycznego dyskursu – przecież o niekompetencji i nieudolności owej władzy przekonana jest większość współczesnych polityków i intelektualistów.

Szokujący, ale nie pozbawiony racji i znajomości faktów nihilizm dominuje również w spojrzeniu bohatera trylogii na historię; spostrzeżenia w rodzaju: „У большевиков и Ленина тоже была совсем маленькая банда в 1917 году. Однако они взяли власть”¹⁴ podważają przecież podstawy radzieckiego sacrum.

Później jednak, pod wpływem doświadczeń emigracyjnych, przedstawionych w utworach *To ja – Edzio*, *Dziennik pechowca*, *Historia jego służby*, gdy poczuje się oszukany przez propagandę amerykańską i dojdzie do wniosku, że w USA każdą dziedziną życia, w tym również literaturą „rządzi swoja

¹¹ M. Heller, *Maszyny i śrubki. Jak hartował się człowiek radziecki*, Paryż 1988.

¹² W koncepcji kryminalisty Limonow nawiązuje do nurtu ludowych pieśni więziennych. Z traktowaniem działalności przestępczej jako życia wolnego spolykamy się również w poezji W. Wasockiego i A. Galicza.

¹³ Э. Лимонов, *Подросток Савенко*, s. 152.

¹⁴ *Ibidem*, s. 153.

mafia”, a rzeczywistość kapitalistyczna również nie jest rajem dla jednostek twórczych, Limonow radykalnie zweryfikuje swój stosunek do tego co radzieckie.

Traktując lata 1917–1953 jako najwspanialszy okres w dziejach ZSRR ostre słowa potępienia skieruje pod adresem następców Stalina, którzy nie umieli utrzymać pozycji supermocarstwa, a jeszcze ostrzejsze pod adresem tych, którzy przyczynili się do rozpadu ZSRR, zmiany ustroju i w konsekwencji do skrajnej pauperyzacji przeważającej części jego dawnego społeczeństwa. Najwięcej kontrowersji budzi chyba jego stosunek do Stalina. W powieści *Mieliśmy Wielką Epokę* oddzielony od bohatera dziecięcego autor przedstawiony ma pretensje do narodu, że nie pozbawił Stalina władzy, że nikt nie poświęcił się i nie dokonał zamachu na jego życie, skoro „był taki wredny”. W utworze tym zostało także zamieszczone następujące zdanie: „Автор не видит в нем монстра или злодея, он лишь знает, что сыну сапожника, экс-семинаристу было отчего офигеть, оказавшись во главе гигантской вдруг державы”¹⁵.

Do oceny tej epoki wielokrotnie wraca pisarz również w swojej publicystyce; m. in. ma pretensje do wszystkich tych, którzy „самую мощную эпоху нашей истории (1917–1953) заклеямили »кровавым прошлым« и »сталинизмом”¹⁶. W wypowiedziach publicystycznych Limonow krytykuje również, podobnie jak wielu naukowców i polityków, odgórnie przeprowadzone reformy, a więc gorbaczowowską „przebudowę” i „jelcynowską rewolucję burżuazyjną”: „»Перестройка« поощряемая Западом, разрушила наше Отечество и перессорила наши племена”¹⁷. Z tą oceną można dyskutować, gdyż w pracach z dziedziny nauk społecznych spotyka się wiele argumentów przekonujących, iż konflikty narodowościowe, które wybuchły po rozpadzie ZSRR, podobnie jak i kryzys ekonomiczny, są właśnie spadkiem po radzieckim siedemdziesięcioleciu¹⁸. W krytyce gorbaczowizmu z właściwą mu skrajnością poglądów Limonow idzie znacznie dalej niż np. Zinowiew¹⁹, którego publikacje autor *Dziennika pechowca* zna i przywołuje. Na przykład w artykule *Восстание русофобов* na temat Gorbaczowa czytamy: „Человек, ответственный за физическое уничтожение великой державы; за десятки тысяч смертей в этнических войнах, за тотальное обнищание народа”²⁰. Z kolei „reżim Jelcyna” krytykuje Limonow przede wszystkim za pozory

¹⁵ Э. Лимонов, *У нас была Великая Эпоха*, [в:] *Пятый угол. Сборник современной прозы*, Москва 1991, s. 148.

¹⁶ Э. Лимонов, *Восстание русофобов*, [в:] Э. Лимонов, *Убийство часового*, Москва 1993, s. 93.

¹⁷ Э. Лимонов, *Манифест российского национализма*, [в:] *Убийство часового*, s. 102.

¹⁸ Zob. np.: А. Зиновьев, *Коммунизм как реальность. Кризис коммунизма*, Москва 1994.

¹⁹ O poglądach A. Zinowiewa zob.: L. Suchanek, *Aleksander Zinowjew – katastrofka, pieriestrojka, gorbaczowizm*, [w:] *Pisarz i władza (Od Awwakuma do Sołżenicyna)*, red. В. Mucha, Łódź 1994, s. 220.

²⁰ Э. Лимонов, *Восстание русофобов*, s. 86.

demokracji, za tolerowanie korupcji i gangsterstwa, za nieudolność w dziedzinie ekonomii.

Nie oszczędza on również tych, którzy sprawowali w okresie postalinowskim „rząd dusz” i swoimi publikacjami budzili nienawiść do ustroju, przez co pośrednio przyczynili się do rozpadu ZSRR, np. Solżenicyna i Sacharowa – w *Dzienniku pechowca* nazywa Sacharowa „niemądrym”, Solżenicyn jego zdaniem zasługuje na to, „by go utopić w wychodku”.

I właśnie owo epatowanie czytelnika krytycyzmem, nieraz wulgarnym, a prawie zawsze obrazoburczym wobec tych teorii i poglądów, które w określonych środowiskach cieszą się uznaniem, jest chyba jednym z najsilniejszych elementów literackiej i publicystycznej twórczości Limonowa. Skrajne, nie zawsze wytrzymujące probież na zasadność oceny i sądy budzą aktywną postawę odbiorczą, zmuszając, by sprawdzać fakty, na które powołuje się autor, porównywać, wyciągać wnioski. Sprawdzanie często odsłania zresztą różne pomyłki autora. Wpisana w sądy Limonowa ekstremalność czy przesadność w warunkach politycznego i estetycznego pluralizmu może być czynnikiem twórczym.

Limonow próbuje również tworzyć własną doktrynę społeczną z pozycji rosyjskiego nacjonalizmu, określaną jako „neobolszewicki romantyzm”²¹. Najistotniejsze założenia jego politycznego światopoglądu zostały sformułowane w artykułach *Jestem rosyjskim nacjonalistą* (*Я – российский националист*) i *Manifest rosyjskiego nacjonalizmu* (*Манифест российского национализма*). Na razie trudno dopatrzeć się w jego wypowiedziach, nie zawierających propozycji rozwiązania spraw ekonomicznych ani prawnych, spójności, tym bardziej że sam pisarz nie tak dawno, zrywając z Żyrińskim, znów zmienił barykadę światopoglądową. Jednoznacznie określa się on jako zwolennik silnego państwa i silnej władzy, zwolennik „rewolucji narodowej” i wprowadzenia ostrych środków antykorupcyjnych, zaś w polityce zagranicznej – orientacji azjocentrycznej²² (hasło „лицом к Азии”) oraz jako przeciwnik „sztucznie tworzonych państw na bazie byłych republik”²³.

Poglądy Limonowa współbrzmiały z nastrojami i oczekiwaniami tej części społeczeństwa rosyjskiego, która nie może się odnaleźć w nowej, trudnej sytuacji politycznej i z nostalgią wspomina czasy minionej radzieckiej stabilności. Nie sposób jednak w wypowiedziach publicystycznych tego pisarza znaleźć przesłanki, pozwalające uznać go za dobrego polityka czy historiozofa, ale jego utwory literackie są swoistym, oryginalnym świadectwem naszych czasów. W utworach najbardziej interesująca wydaje się jednak ta ich warstwa, która stanowi wyraz szczególności jednostkowego istnienia.

²¹ А. Латынина, *Когда поднялся занавес*, „Литературная газета” 1991, № 29, s. 9.

²² Э. Лимонов, *Манифест российского национализма*, s. 98.

²³ Э. Лимонов, *Восстание русофобов*, s. 93.

Ваида Сина

ЭДУАРД ЛИМОНОВ И ЕГО ОТНОШЕНИЕ К ВЛАСТИ

В статье обсуждается мировоззрение и художественная специфика автобиографической прозы Э. Лимонова, творчество которого вызывает полярно противоположные оценки критики.

Пытаясь определить механизмы, управляющие обществом и отдельными людьми, писатель выработал оригинальную стратегию полемики и разоблачения признанных авторитетов, общепринятых мнений, мифов и идеологических догм. В его повестях *Подросток Савенко* и *Молодой негодяй* увячительной критике при помощи низких сатирических приемов подвергаются представители советского правительства эпохи „хрущевской оттепели“ и „застоя“, в романе *Это я – Эдичка* – слабые стороны американской демократии, в публицистических статьях – отрицательные результаты „перестройки“ и „ельцинской буржуазной революции“.